

บทที่ 2

ปริทัศน์วรรณกรรม

การอ้างอิง

การอ้างอิง หมายถึง การกล่าวถึงงานอื่นที่ผู้เขียนใช้ประกอบงานของตน โดยลงในรูปของเชิงอรรถท้ายหน้า บรรณานุกรม หรือรายชื่ออ้างอิงข้างท้ายเรื่อง (ประภาวดี สีแสนธิ์, 2530) การอ้างอิงจึงสามารถแสดงพัฒนาการทางความรู้ของมนุษย์ โดยใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารทางวิชาการที่มีคุณภาพสำหรับผู้ค้นคว้าวิจัยได้ (Cronin, 1981) เพราะช่วยให้ผู้อ่านทราบแหล่งที่มาของข้อความและแนวความคิดต่าง ๆ สามารถติดตามเอกสารเดิมที่ผู้เขียนอ้างอิงได้โดยสะดวก (Frost, 1979)

ในทางบรรณารักษศาสตร์ได้นำการอ้างอิงมาวิเคราะห์ นั่นคือ การวิเคราะห์การใช้วัสดุการอ่าน ได้แก่ เอกสารต่าง ๆ โดยมีจุดสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างเอกสารที่อ้างอิง เอกสารอื่น และเอกสารอื่นที่ถูกอ้างอิง (Martyn, 1975) อาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์การอ้างอิง เป็นการวิเคราะห์เครื่องมือที่ผู้เขียนใช้ในการเรียบเรียงเนื้อหา (Friis, 1955) กล่าวคือ เป็นการศึกษาการอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถ รายการเอกสารอ้างอิง หรือบรรณานุกรมของงานเขียนประเภทต่าง ๆ อาจเป็นบทความจากวารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สิ่งพิมพ์รัฐบาล หรืองานเขียนประเภทอื่น ๆ โดยมีการรวบรวม นับจำนวน วิเคราะห์ และตีความเกี่ยวกับเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง โดยอาศัยวิธีทางสถิติเบื้องต้น เช่น การหาค่าร้อยละ จนถึงสถิติที่มีความซับซ้อนมากขึ้น (Smith, 1981)

รูปแบบการวิเคราะห์การอ้างอิงมักเป็นการวิเคราะห์ในด้านประเภท ภาษา อายุ ขอบเขตเนื้อหาวิชาและแหล่งที่มาของเอกสาร ตลอดจนรายชื่อเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากตามลำดับ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการวิเคราะห์ในด้านประเภท ภาษา อายุ และขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารซึ่งเป็นขอบเขตของการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

1. การวิเคราะห์ประเภทของเอกสาร เป็นการศึกษาว่าผู้เขียนใช้เอกสารประเภทใดในการอ้างอิงเป็นสัดส่วนเท่าใด เช่น หนังสือ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุมและการสัมมนา จุลสาร หนังสือพิมพ์ ฯลฯ การวิเคราะห์ประเภทของเอกสารนี้จะทำให้ทราบว่า งานเขียนในแต่ละสาขาวิชานิยมและไม่นิยมอ้างอิงเอกสารประเภทใดเพียงไร

เช่น งานเขียนในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์นิยมอ้างถึงวารสารมากกว่าหนังสือ ในขณะที่งานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์นิยมอ้างถึงหนังสือมากกว่าวารสาร และงานเขียนในสาขาสังคมศาสตร์นิยมอ้างถึงหนังสือและวารสารเท่า ๆ กัน (Broadus, 1977)

2. การวิเคราะห์ภาษาของเอกสาร เป็นการศึกษาว่าผู้เขียนอ้างถึงเอกสารภาษาใด มากน้อยเพียงใด ภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างถึงในงานเขียนแต่ละสาขาวิชานั้น มักขึ้นอยู่กับภาษาของงานเขียนเรื่องนั้นหรือเป็นภาษาของผู้เขียนงานนั้น กล่าวคือ ถ้างานเขียนเป็นภาษาอังกฤษจะอ้างถึงเอกสารภาษาอังกฤษมากที่สุด ถ้างานเขียนเป็นภาษาเยอรมัน จะอ้างถึงเอกสารภาษาเยอรมันมากที่สุด เนื่องจากผู้เขียนย่อมต้องการใช้เอกสารที่เป็นภาษาที่ผู้เขียนถนัดและคุ้นเคยมากกว่าใช้ภาษาอื่น (Broadus, 1977) นอกจากนี้ ในการอ้างถึงภาษาของเอกสาร ยังอาจขึ้นอยู่กับขอบเขตเนื้อหาในแต่ละสาขาวิชาของงานเขียนด้วยคือ งานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์มักจะอ้างถึงเอกสารภาษาโบราณ เช่น ภาษากรีก ภาษาลาติน ฯลฯ ในขณะที่งานเขียนในสาขาสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์มักนิยมอ้างถึง (Heinzkill, 1980)

3. การวิเคราะห์อายุของเอกสาร เป็นการศึกษาว่าเอกสารที่ผู้เขียนต้องการใช้นั้น อยู่ในช่วงอายุใด เก่าหรือใหม่เพียงใด เช่น ช่วงอายุ 1-5ปี, 6-10ปี, 11-15ปี, 16-20ปี หรือเก่ามากถึง 20 ปีขึ้นไป ความแตกต่างของอายุของเอกสารที่อ้างถึงในแต่ละสาขาวิชาเห็นได้ชัดจากการอ้างอิงของนักประวัติศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์ เอกสารทางวิทยาศาสตร์นั้นล้ำสมัยอย่างรวดเร็ว เอกสารที่มีอายุมากกว่า 10 ปีขึ้นไปอาจจะไม่มีผู้ใดอ้างถึง นอกจากว่างานนั้นเป็นงานแม่บทหรืองานคลาสสิก ในขณะที่การอ้างถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์กลับนิยมเอกสารเก่า ในบางครั้งเอกสารยังมีอายุสูงเท่าใดยังเป็นที่ต้องการ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2530)

4. การวิเคราะห์ขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสาร เป็นการศึกษาว่าผู้เขียนอ้างถึงเอกสารในแขนงวิชาใด จากการศึกษาจะทำให้ทราบศาสตร์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชา โดยทั่ว ๆ ไปวิชาทั้งหลายสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแต่ในอัตราที่ต่างกัน งานเขียนบางเรื่องผู้เขียนอาจอ้างถึงเอกสารในสาขาอื่น (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2530) เช่น งานเขียนสาขาสังคมศาสตร์ แม้จะอ้างถึงเอกสารภายในสาขาวิชาแล้วยังอ้างถึงเอกสารในสาขาวิชาอื่น ๆ ทั้งทางวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วย แต่งานเขียนสาขาวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์มักจะไม้อ้างถึงเอกสารนอกสาขาวิชา (Broadus, 1977) การศึกษาเช่นนี้จะแสดงให้เห็นพัฒนาการของวิชา ลักษณะและขอบเขตของวิชานั้น (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2530)

สำหรับสิ่งพิมพ์ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์การอ้างถึง Brittain & Line (1973) ได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. วารสารสาระสังเขปและดรรชนี (abstracting and indexing journals)

2. บรรณานุกรมแห่งชาติและบรรณานุกรมทั่วไป (national and other general bibliographies)
3. บรรณานุกรมเฉพาะวิชา (subject bibliographies)
4. สิ่งพิมพ์ปฐมภูมิ (primary publications) ได้แก่ หนังสือ วารสาร รายงาน วิทยานิพนธ์ ฯลฯ
5. วารสารวิจารณ์ (review journals)

พัฒนาการของการอ้างอิง

การศึกษาเกี่ยวกับการอ้างอิงเริ่มมีขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1927 และมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันทั้งในด้านจุดมุ่งหมาย ขอบเขต และวิธีการ การศึกษาเกี่ยวกับการอ้างอิงนี้ ได้มีการศึกษาในทุกสาขาวิชา ได้แก่ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยใช้ชื่อการศึกษาการอ้างอิงนี้ว่าการวิเคราะห์การอ้างอิง

ในระยะแรกจุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์การอ้างอิง มุ่งศึกษา รายชื่อวารสาร และ ภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง งานวิเคราะห์การอ้างอิงชิ้นแรกปรากฏในปี ค.ศ. 1927 โดย Gross & Gross ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร The Journal of the American Chemical Society เพื่อศึกษารายชื่อวารสารที่ผู้เขียนบทความอ้างอิงมากที่สุด และศึกษาภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเลือกสรรจัดทำวารสารที่มีคุณภาพสำหรับห้องสมุดเคมีและการสั่งซื้อวารสารฉบับย้อนหลัง (Gross and Gross, 1927 อ้างถึงใน อารีย์ ชื่นวัฒนา, 2524)

ในระยะต่อมาก็มีการศึกษาการอ้างอิงอีกหลายรายการ แต่เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงในวารสารสาขาอื่นและเป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น แต่ก็ยังคงศึกษาในลักษณะเดียวกับ Gross and Gross รวมทั้งศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษากว้างขวางขึ้น เช่น ศึกษาประเภท ภาษา อายุ ขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง

ต่อมาในปี ค.ศ. 1963 นับเป็นพัฒนาการที่สำคัญของการอ้างอิง ได้มีการจัดทำบรรณานุกรมการอ้างอิงทางวิทยาศาสตร์ โดย Eugene Garfield แห่งสถาบันข่าวสารทางวิทยาศาสตร์ บรรณานุกรมการอ้างอิงทางวิทยาศาสตร์นี้เป็นแหล่งข้อมูลทางบรรณานุกรมของการอ้างอิง ประกอบด้วยบรรณานุกรมการอ้างอิง 3 ประเภท คือ

1. The Citation Index เป็นรายการของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนทางวิทยาศาสตร์ ข้อมูลของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงประกอบด้วย ชื่อผู้แต่งเอกสาร ปีที่พิมพ์เอกสาร ชื่อวารสาร ปีที่และหน้าของวารสารที่เอกสารนั้นปรากฏอยู่ รายการนี้เรียงลำดับ

ตามตัวอักษร ชื่อผู้แต่ง และเรียงลำดับตามปีที่พิมพ์อีกทีหนึ่ง ภายใต้อันข้อมูลของเอกสารที่ได้รับ การอ้างอิงแต่ละรายการเป็นรายการของงานเขียนที่อ้างอิงเอกสารนั้นพร้อมด้วยรายละเอียดทาง บรรณานุกรม ได้แก่ ชื่อผู้แต่งงานเขียน ชื่อวารสารที่ตีพิมพ์งานเขียน รหัสบอกประเภทของงาน เขียน เช่น บทความ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ฯลฯ ปีที่พิมพ์งานเขียน ปีที่และ หน้าของวารสารที่งานเขียนนั้นปรากฏอยู่ สำหรับงานเขียนที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง จะเรียงลำดับ ตามตัวอักษรชื่อเอกสารและจะแยกเป็นสัดส่วนต่างหาก

2. The Source Index เป็นรายการของงานเขียนที่สถาบันข่าวสารทางวิทยาศาสตร์ คัดเลือกมาใช้สร้างแหล่งข้อมูลการอ้างอิง รายการนี้เรียงลำดับตามตัวอักษรชื่อผู้แต่ง ประกอบด้วยชื่อผู้แต่งและชื่อผู้แต่งร่วม ชื่อวารสารที่ตีพิมพ์งานเขียน ปีที่ และหน้าของวารสารที่งานเขียน นั้นปรากฏอยู่ ปีที่พิมพ์วารสาร ประเภทของงานเขียน จำนวนเอกสารที่อ้างอิง ฉบับที่ของวารสาร เลขทะเบียนของสถาบันข่าวสารทางวิทยาศาสตร์ที่ออกให้วารสารแต่ละฉบับ และชื่อเรื่องของ งานเขียน นอกจากนี้ยังให้ส่วนโยง (cross reference) ของชื่อผู้แต่งร่วมอีกด้วย สำหรับ งานเขียนที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งจะแยกเป็นรายการต่างหาก เรียงลำดับตามปีที่ และหน้าของวารสาร ที่งานเขียนนั้นปรากฏอยู่

3. The Corporate Index เป็นรายการของงานเขียนทั้งหมด จัดลำดับตามหน่วยงานหรือองค์การที่ผลิตงานเขียนนั้น ๆ (Malin, 1968)

นอกจากการจัดทำตรรกษการอ้างอิงทางวิทยาศาสตร์แล้ว ในปี ค.ศ. 1963 ก็ได้มีผู้ คิดค้นเทคนิคใหม่ในการวิเคราะห์การอ้างอิง คือ Kessler ได้เสนอเทคนิคใหม่ ในการวิเคราะห์ การอ้างอิง เรียกว่า "Bibliographic Coupling" โดยมีข้อสรุปเบื้องต้นว่า ถ้างานเขียน 2 เรื่อง อ้างถึงเอกสารเรื่องเดียวกัน แสดงว่างานเขียน 2 เรื่องนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกัน (Kessler, 1963)

หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 1973 Small ก็ได้เสนอเทคนิคใหม่ในการวิเคราะห์การอ้างอิง เรียกว่า "Co-citation" ซึ่งมีข้อสรุปเบื้องต้นว่า ถ้าเอกสาร 2 เรื่องได้รับการอ้างอิงร่วมกัน ในงานเขียนเรื่องหนึ่ง แสดงว่า เอกสารทั้งสองเรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกัน (Small, 1973)

เทคนิค Bibliographic Coupling และ Co-citation นี้มีจุดมุ่งหมาย คล้ายคลึงกันคือ ศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาวิชาของวรรณกรรมในแขนงวิชาต่าง ๆ ซึ่ง จะช่วยให้ทราบถึงโครงสร้างด้านเนื้อหาของวรรณกรรม แต่เทคนิค Co-citation มีจุดมุ่งหมาย ที่กว้างออกไปอีก คือ นอกจากศึกษาเพื่อกำหนดโครงสร้างด้านเนื้อหาของวรรณกรรมแล้วยัง ศึกษาความเป็นมา พัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงของแขนงวิชาเฉพาะทั้งหลาย ตลอดจน ความเกี่ยวข้องกันในด้านเนื้อหาสาระหว่างวิชาเฉพาะเหล่านั้น และยังนำมาใช้เพื่อจัดกลุ่ม นักวิชาการที่สนใจศึกษาค้นคว้าในเรื่องเดียวกันด้วย (Small, 1973)

นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1973 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่ามีงานวิจัย บทความและบทวิจารณ์เกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิงเป็นจำนวนมาก และนอกจากนั้นสถาบันข่าวสารทางวิทยาศาสตร์ ซึ่ง ได้เคยจัดทำบรรณานุกรมการอ้างอิงทางวิทยาศาสตร์แล้ว ยังได้จัดทำบรรณานุกรมการอ้างอิงทางสังคมศาสตร์ บรรณานุกรมการอ้างอิงของวารสาร และบรรณานุกรมการอ้างอิงทางมนุษยศาสตร์ขึ้น ผนวกการการจัดทำบรรณานุกรมการอ้างอิงดังกล่าวนี้ช่วยส่งเสริมให้การวิเคราะห์การอ้างอิงในงานเขียนแพร่หลายไปทุกสาขาวิชา โดยมักเป็นการวิเคราะห์เพื่อศึกษาโครงสร้างของวรรณกรรม อันได้แก่ ประเภท ขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ ภาษา (Garfield, 1980)

ผลของการวิเคราะห์การอ้างอิงดังกล่าวมา สามารถนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ กล่าวคือ

ในทางทฤษฎี จะช่วยให้ผู้ศึกษารอบถึง โครงสร้างของวรรณกรรม และการใช้วรรณกรรมในสาขาต่าง ๆ ตลอดจนประวัติและพัฒนาการของความรู้ในแต่ละแขนงวิชา

ส่วนในทางปฏิบัติ สามารถนำผลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน เช่น ในการพัฒนาทรัพยากรของห้องสมุดให้สอดคล้องกับการใช้ การเก็บรักษาเอกสารในช่วงเวลาที่มีผู้ต้องการ และการจัดเก็บเอกสารที่มีการใช้มากและใช้น้อย เป็นต้น (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2530)

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์การอ้างอิง ก็ยังมีข้อจำกัด อันจะทำให้ผลของการศึกษาขาดความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือ ได้แก่

1. ไม่สามารถรับรองได้ว่าเอกสารที่ใช้เรียบเรียงเขียนจะถูกอ้างอิงทั้งหมด อันจะทำให้ได้ผลการใช้เอกสารที่ต่ำกว่าการใช้จริง
2. ไม่สามารถรับรองได้ว่าเอกสารที่นำมาอ้างอิงจะเป็นเอกสารที่ผู้เขียนใช้ด้วยตนเองในการเรียบเรียงงานเขียนทั้งหมด อันจะทำให้ได้ผลการใช้ที่เกินกว่าการใช้จริง
3. เอกสารที่ใช้อาจเป็นเพียงเอกสารที่ผู้เขียนหาได้ง่าย เป็นเอกสารที่รู้จักคุ้นเคยหรือเป็นเอกสารของตนเอง
4. การวิเคราะห์การอ้างอิงไม่สามารถบอกถึงเหตุผลที่ผู้เขียนเลือกอ้างอิงและไม่อ้างอิงเอกสารแต่ละรายการได้ (Friis, 1955)

ดังนั้น เพื่อเป็นการยืนยันผลการศึกษากลับมาเกี่ยวกับการอ้างอิงที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นจึงมีการนำพฤติกรรมการอ้างอิงมาร่วมศึกษาด้วย ทำให้ขอบเขตของการศึกษากลับมาอ้างอิงกว้างขวางออกไป

พฤติกรรมการอ้างอิง

คือวิธีการและการปฏิบัติของผู้เขียนในการนำเอกสารมาอ้างอิงในงานเขียน เริ่มตั้ง

แต่การอ่านเนื้อหาจากเอกสารแล้วตัดตอนเอาเนื้อหาบางส่วนจากเอกสารนั้นมากล่าวอ้างถึงในงานเขียน (Prabha, 1983)

โดยทั่วไปแล้ว ในการเรียบเรียงงานเขียนใดก็ตาม ผู้เขียนจำเป็นต้องอ้างถึงเอกสารทั้งหมดที่นำมากล่าวถึงในงานเขียน เพื่อแสดงถึงการยอมรับและเคารพในความคิดของเจ้าของความคิดนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงการยกเอาข้อความมาจากงานของผู้อื่นที่เคยอ้างไว้โดยไม่อ่านจากเอกสารต้นฉบับด้วยตนเอง แล้วไม่กล่าวอ้างถึงชื่อเจ้าของความคิดเดิมนั้น หรือในทำนองเดียวกันก็ไม่ใช้การนำเอกสารอื่นที่ไม่ได้ใช้เรียบเรียงในงานเขียนแต่นำมาอ้างถึงด้วย (Wilson, 1952) พฤติกรรมการอ้างถึงจึงเป็นการสร้างลักษณะของระบบสังคมวิชาการให้เป็นอิสระและเป็นการเปิดระบบการสื่อสารทางวิชาการไม่ให้มีความลับ ตลอดจนเป็นการยืนยันบรรทัดฐานของพฤติกรรมทางวิชาการในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาและการอ้างสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ (Kaplan, 1965)

นอกจากนั้นในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการอ้างถึง ยังทำให้รู้ถึงเหตุผลของผู้เขียนในการที่จะเลือกอ้างถึงและไม่อ้างถึงเอกสารบางชิ้นในงานเขียนด้วย สำหรับเอกสารที่ผู้เขียนเลือกมาอ้างถึงนั้น Weinstock (1971) ได้กล่าวว่า ผู้เขียนมักคำนึงถึงเหตุผลในการอ้างถึงเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

1. เพื่อแสดงความเคารพต่อนักวิชาการผู้ริเริ่มในแขนงวิชานั้น ๆ
2. เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับงานเขียนของตนเอง
3. เพื่อแจ้งให้ทราบถึงแหล่งที่มาของวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. เพื่อให้ผู้อ่านมีภูมิหลังเป็นพื้นฐานในการอ่านต่อไป
5. เพื่อแก้ไขงานเขียนเรื่องก่อน ๆ ของตนเอง
6. เพื่อแก้ไขงานเขียนของนักวิชาการคนอื่น ๆ
7. เพื่อวิเคราะห์วิจารณ์งานเขียนของนักวิชาการคนอื่น ๆ
8. เพื่ออ้างสิทธิในการประดิษฐ์คิดค้นเป็นบุคคลแรก
9. เพื่อกระตุ้นให้นักวิจัยตระหนักถึงงานวิจัยที่จะมีต่อมาในอนาคต
10. เพื่อให้รายละเอียดอันจะนำผู้อ่านไปสู่เอกสารที่ไม่เป็นที่แพร่หลายหรือเอกสารที่มีคุณค่าแต่มีผู้อ้างถึงน้อย
11. เพื่อเป็นการยืนยันว่าข้อมูล ข้อเท็จจริงนั้นถูกต้อง
12. เพื่อชี้แหล่งเอกสารที่กล่าวถึงความคิดที่อภิปรายอยู่นั้นเป็นครั้งแรก
13. เพื่อชี้แหล่งเอกสารที่ให้คำอธิบายแนวความคิด หรือการใช้ศัพท์นั้น ๆ เป็นครั้งแรก
14. เพื่อแสดงการไม่ยอมรับผลงานหรือความคิดของนักวิชาการคนอื่น ๆ

15. เพื่อคัดค้านการอ้างสิทธิในการประดิษฐ์คิดค้นเป็นบุคคลแรกของนักวิชาการคนอื่น ๆ

ส่วน Frost (1979) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่เพิ่มเติมจาก Weinstock คือ

16. เพื่อให้เห็นสภาพการวิจัยและเป็นการสร้างกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังเขียน

ส่วนเอกสารที่ไม่ได้รับการอ้างอิง อาจเป็นเพราะเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ผู้เขียนพิจารณาแล้วว่าเอกสารนั้นมีเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับงานที่กำลังเขียนอยู่
2. ผู้เขียนไม่รู้ว่ามียเอกสารนั้น
3. ผู้เขียนรู้ว่ามียเอกสารนั้นแต่ไม่สามารถที่จะหาเอกสารนั้นพบ
4. ผู้เขียนไม่สามารถที่จะอ่านภาษาของเอกสารนั้นได้

ดังนั้นในการเรียบเรียงงานเขียนจึงอาจมีเอกสารบางรายการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับงานเขียนโดยตรงแต่ไม่ได้ถูกนำมาอ้างอิง แต่เอกสารที่มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับงานเขียน เพียงเล็กน้อยกลับได้รับการอ้างอิง (Smith, 1981)

รูปแบบของการศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงที่จะกล่าวถึงในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาเพื่อให้รู้พฤติกรรมการอ้างอิงของผู้เขียนในประเด็นสำคัญดังนี้ คือ

1. เหตุผลในการอ้างอิงและไม่อ้างอิง สำหรับเหตุผลในการอ้างอิงซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนจากเหตุผลที่กล่าวข้างต้น 16 ข้อ โดยรวมข้อที่มีเนื้อหาคล้ายกันไว้ด้วยกันเหลือเพียง 9 ข้อคือ

- 1.1 เพื่อแสดงความเคารพต่อนักวิชาการผู้ริเริ่มในแขนงวิชานั้น ๆ
- 1.2 เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับงานเขียนของตนเอง
- 1.3 เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและระเบียบวิธีการวิจัย
- 1.4 เพื่อให้ผู้อ่านมีภูมิหลังเป็นพื้นฐานในการอ่านต่อไป
- 1.5 เพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องของเนื้อหา
- 1.6 เพื่อวิเคราะห์วิจารณ์งานเขียนที่ผู้อื่นเคยเขียนไว้
- 1.7 เพื่อกระตุ้นให้นักวิจัยตระหนักถึงงานวิจัยที่จะมีต่อมาในอนาคต
- 1.8 เพื่อให้รายละเอียดอันจะนำผู้อ่านไปสู่เอกสารที่ไม่เป็นที่แพร่หลายหรือเอกสารที่มีคุณค่าแต่มีผู้อ้างอิงน้อย
- 1.9 เพื่อให้มีรูปแบบตามระเบียบวิธีการวิจัยครบถ้วน

สำหรับเหตุผลที่ไม่อ้างอิง ผู้วิจัยได้แยกเป็น 2 ประเด็นคือ

1. เป็นเอกสารที่ไม่ได้อ้างอิงด้วยตนเอง แต่อ้างจากงานของผู้อื่นที่อ้างไว้แล้ว

2. เป็นเอกสารที่ใช้เรียบเรียงในงานเขียนแต่ไม่ได้อ้างอิง ทั้งนี้เป็นเพราะเอกสารนั้นมีรายละเอียดทางบรรณานุกรมไม่สมบูรณ์, ใช้เอกสารนั้นเพียงเพื่อนำแนวคิด หลักการ มาดัดแปลงในการเรียบเรียงงานเขียนเท่านั้น และใช้เพียงคัดลอกเนื้อหาบางส่วนมากล่าวไว้ในงานเขียนเนื่องจากเนื้อหาของเอกสารนั้นเกี่ยวข้องกับและสำคัญต่องานเขียนเพียงเล็กน้อย

(ทั้ง 2 ประเด็นนี้กล่าวไว้ใน หัวข้อความตั้งใจใช้เอกสารที่อ้างอิง และจำนวนเอกสารที่ใช้ในการเรียบเรียงงานเขียนแต่ไม่ได้อ้างอิง)

2. การพิจารณาถึงความสำคัญและความจำเป็นของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เป็นการศึกษาว่าผู้เขียนมีการพิจารณาถึงความสำคัญและความจำเป็นของเอกสารที่นำมาอ้างอิงแต่ละรายการเพียงใด ได้แก่ เอกสารนั้นมีความสำคัญและจำเป็นมากสำหรับงานเขียน เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานเขียนนั้นโดยตรง หรือมีความสำคัญและจำเป็นบ้าง เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานเขียนนั้นเพียงบางตอน หรือมีความสำคัญและจำเป็นต่องานเขียนน้อย หรือไม่มีเลย

3. ความตั้งใจในการใช้เอกสารที่นำมาอ้างอิง เป็นการศึกษาว่าผู้เขียนมีความตั้งใจใช้เอกสารที่นำมาอ้างอิงเพียงใด ได้แก่ ความตั้งใจใช้เอกสารเพื่อนำมาอ้างอิงในการเรียบเรียงงานเขียนโดยเฉพาะ หรือไม่ได้ตั้งใจใช้โดยเฉพาะแต่เป็นเอกสารที่เคยใช้มาก่อนแล้วจำเนื้อความมาอ้าง หรือไม่ได้ตั้งใจใช้เลย แต่อ้างจากงานเขียนของผู้อื่นที่เคยอ้างไว้แล้ว (Prabha, 1983) ในกรณีหลังนี้อาจเป็นเพราะ ผู้เขียนได้บรรณานุกรมของเอกสารนั้นแต่หาตัวเล่มไม่พบ หรือเอกสารนั้นเป็นเอกสารภาษาต่างประเทศ ซึ่งต้องเสียเวลาในการทำความเข้าใจมาก จึงอ้างจากงานของผู้อื่นที่เคยอ้างไว้แล้ว

4. จำนวนเอกสารที่ใช้ในการเรียบเรียงงานเขียนแต่ไม่ได้อ้างอิง เป็นการศึกษาจำนวนของเอกสารที่ผู้เขียนอ่านและนำเนื้อหามาอ้างอิงในงานเขียนแต่ไม่ได้อ้างอิงในรายการบรรณานุกรม (Prabha, 1983) ในกรณีนี้อาจเป็นเพราะเอกสารนั้นมีรายละเอียดทางบรรณานุกรมไม่สมบูรณ์พอที่จะอ้างได้ หรือผู้เขียนใช้เอกสารนั้นเพียงคัดลอกเนื้อหาบางส่วน เนื่องจากเนื้อหาของเอกสารนั้นเกี่ยวข้องกับและสำคัญต่องานเขียนเพียงเล็กน้อย หรือใช้เอกสารนั้นเพื่อนำแนวคิด หลักการมาดัดแปลงใช้ในงานเขียนเท่านั้นไม่ได้อ้างอิงโดยตรง

รูปแบบในการศึกษาดังกล่าวมานี้สามารถแสดงถึงพฤติกรรมการอ้างอิงของผู้เขียนงานได้ และจากประโยชน์และความสำคัญของพฤติกรรมการอ้างอิงดังกล่าวมาจึงยังคงมีความจำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้าที่กว้างขวางขึ้น ทั้งยังต้องสรุปรวบรวมผลการวิเคราะห์ที่มากำหนดเป็นกฎเกณฑ์ที่มีหลักการเดียวกัน อันจะนำไปสู่ทฤษฎีที่บุคคลส่วนใหญ่ยอมรับ ตลอดจนวิจัยทดสอบถึงแนวทางของทฤษฎีนั้นอยู่เสมอ เพื่อพิสูจน์ว่าทฤษฎีนั้นถูกต้องหรือสมควรที่จะได้รับการดัดแปลงไปตามกาลสมัย (ประภาวดี สืบสนธิ, 2524)

งานวิจัยเกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับการอ้างอิงในประเทศไทย ในระยะแรกจะเป็นการวิเคราะห์ การอ้างอิงประกอบกับการศึกษาปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุด ได้แก่ งานวิจัยของ จารุพร สัทธาธิก (2515) ศึกษาปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดเพื่อการวิจัยใน ประเทศไทย โดยวิเคราะห์การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และการศึกษา ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 300 เล่ม ไพลิน ไชยเสนะ (2516) ศึกษาปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัยวิชาการศึกษาในประเทศไทย ระหว่างปีการศึกษา 2510-2515 จำนวน 200 เล่ม ศจี จันทวิมล (2519) ศึกษาปัญหา การใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัยของนิสิตบัณฑิตวิทยาลัยจากการอ้างอิงใน วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการปกครอง วิชาการสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2504-2518 จำนวน 133 เล่ม เปรมวัลย์ วาริธร (2520) ศึกษาปัญหาการใช้หนังสือ และวัสดุห้องสมุดประกอบการวิจัย จากการอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในปีการศึกษา 2510-2517 จำนวน 172 เล่ม

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ใช้วิธีวิเคราะห์การอ้างอิงประกอบกับการศึกษาปัญหาการใช้ ทรัพยากรห้องสมุด แต่เป็นการวิเคราะห์ในตำรา ได้แก่ งานวิจัยของ จินตนา กระแสชัย (2524) ศึกษาปัญหาการใช้ทรัพยากรห้องสมุดเพื่อการเขียนตำราของคณาจารย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพิษณุโลก ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521-2523 จำนวน 116 เล่ม

งานวิจัยเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดผลของ การวิจัยปรากฏตรงกันว่า หนังสือทั่วไปหรือหนังสือตำรา และหนังสือวิชาการได้รับการใช้ในการ เรียบเรียงวิทยานิพนธ์มากที่สุด รองลงมาคือ วารสาร ยกเว้นงานวิจัยของ จินตนา กระแสชัย ซึ่งพบว่าคณาจารย์ ใช้หนังสือทั่วไปมากเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ สิ่งพิมพ์รัฐบาล และวารสาร ใช้มากเป็นอันดับ 3

สำหรับภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในการเขียนวิทยานิพนธ์และตำรานั้น ผล การวิจัยของจารุพร สัทธาธิก และไพลิน ไชยเสนะ พบว่าเอกสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิง มากกว่าเอกสารภาษาไทย ส่วนงานวิจัยของศจี จันทวิมล และเปรมวัลย์ วาริธร พบว่า เอกสาร ภาษาไทยได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารภาษาอังกฤษ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินตนา กระแสชัย ที่พบว่าคณาจารย์ส่วนใหญ่ใช้เอกสารภาษาไทยมากกว่าเอกสารภาษาต่างประเทศ

จากการวิเคราะห์รายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานวิจัยของ จารุพร สัทธาธิก พบว่าผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการศึกษา อ้างถึงวารสาร รัฐประศาสนศาสตร์ มากเป็นอันดับแรก ส่วนวารสารภาษาอังกฤษ ปรากฏว่า วารสาร Far Eastern Economic Review, Personnel Management และ Political Quarterly ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด งานวิจัยของ ไพลิน ไชยเสนะ พบว่าวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ วิทยาจารย์ ศูนย์ศึกษา วารสารการศึกษาแห่งชาติ และ วิทยาสาร ตามลำดับ ส่วนวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ Journal of Education Research และ Journal of Education Psychology.

ส่วนงานวิจัยของ เปรมวัลย์ วาริธร ได้วิเคราะห์รายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงแยกตามสถาบัน คือ วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัธยมศึกษา อ้างถึง วารสารเทศาภิบาล มากที่สุด ส่วนวารสารภาษาอังกฤษอ้างอิง U.N. Treaty Series มากที่สุด ในขณะที่วิทยานิพนธ์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์อ้างอิง วารสารภาษาไทยชื่อ รัฐประศาสนศาสตร์ มากที่สุด และวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดคือ American Journal of Nursing

สำหรับงานวิจัยที่ใช้การวิเคราะห์การอ้างอิงในการศึกษาโดยตรง มีทั้งที่เป็น การวิเคราะห์การอ้างอิงสิ่งพิมพ์ทุกประเภทที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ และการวิเคราะห์การอ้างอิงวารสารเพียงอย่างเดียว

งานวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงเอกสารทุกประเภทที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ ได้แก่ งานวิจัยของอารีย์ ชื่นวัฒนา (2524) วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์สาขาวิชา บรรณารักษศาสตร์ที่มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย โดยเป็นวิทยานิพนธ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2518 ถึง 2522 จำนวน 31 เล่ม พรพรรณ โพธิ์แก้ว (2526) วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2511 ถึง 2524 จำนวน 89 เล่ม กมลรัตน์ ดัดดีเกียร (2528) วิเคราะห์การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาชั้นปริญญาโทบัณฑิต และงานวิจัยของอาจารย์คณะ วิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ตั้งแต่ปีการศึกษา 2520-2526 จำนวน 187 เล่ม พรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ (2528) วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในบทความในวารสารทางสังคมศาสตร์ ซึ่งพิมพ์เผยแพร่โดยมหาวิทยาลัย สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2524-2526 จำนวน 52 ฉบับ 170 บทความ สุนิดา บุญยานนท์ (2534) วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์สาขาวิชานิติศาสตร์ และ ตารารัตน์ จุฬานันท์ (2536) วิเคราะห์การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชา โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

งานวิจัยดังกล่าวนี้ล้วนมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาประเภท ภาษา ชอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ ประเทศผู้ผลิต และลักษณะของเอกสาร ตลอดจนศึกษาชื่อบรรณสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวิทยานิพนธ์ ส่วนงานวิจัยของพรพรรณ เลาลักษณ์เลิศก็มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันแต่เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในบทความในวารสาร ผลการวิจัยของงานเหล่านี้ปรากฏตรงกันว่า หนังสือและวารสารเป็นเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ยกเว้นงานวิจัยของพรพรรณ โปธิ์แก้ว ที่พบว่าหนังสือได้รับการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ รายงานการวิจัย และงานวิจัยของกมลรัตน์ ดัณฑ์เกตุร ที่พบว่าวารสารได้รับการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ หนังสือ ส่วนการศึกษาภาษาของเอกสาร ปรากฏว่า อารีย์ ชื่นวัฒนา พรพรรณ โปธิ์แก้ว พรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ และกมลรัตน์ ดัณฑ์เกตุร ได้ผลตรงกันคือ เอกสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากที่สุด แต่สุนิดา บุญยานนท์ และ ดารารัตน์ จุฬานันท์ กลับพบว่า เอกสารภาษาไทยได้รับการอ้างอิงมากที่สุด

ในการศึกษาถึงชอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารปรากฏว่า สิ่งพิมพ์ในสาขาใดก็มักจะถูกอ้างอิงเอกสารในสาขานั้น คือ อารีย์ ชื่นวัฒนา พบว่าเอกสารในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ พรพรรณ โปธิ์แก้ว พบว่าเอกสารที่มีเนื้อหาทางด้านสังคมศาสตร์ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาประชากรศาสตร์ เช่นเดียวกับพรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ ที่พบว่าเอกสารในสาขาวิชาทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวารสารทางสังคมศาสตร์ ส่วนกมลรัตน์ ดัณฑ์เกตุร พบว่าเอกสารในสาขาเทคโนโลยีได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยสาขาวิศวกรรมศาสตร์ สุนิดา บุญยานนท์ พบว่าเอกสารในหมวดกฎหมายได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวิทยานิพนธ์สาขาวิชานิติศาสตร์ และดารารัตน์ จุฬานันท์ พบว่าเอกสารในหมวดประวัติศาสตร์ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาโบราณคดี รองลงมาคือ หมวดวิจิตรศิลป์

ส่วนการศึกษาถึงอายุของเอกสาร อารีย์ ชื่นวัฒนา พรพรรณ โปธิ์แก้ว พรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ กมลรัตน์ ดัณฑ์เกตุร และ ดารารัตน์ จุฬานันท์ ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกัน คือ เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงจะอยู่ในช่วงอายุ 5-10 ปี มากกว่าช่วงอื่น ต่างกับผลการวิจัยของสุนิดา บุญยานนท์ ที่พบว่า เอกสารในช่วงอายุ 11-15 ปี ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด

ในการศึกษาถึงประเทศผู้ผลิตเอกสาร พรพรรณ โปธิ์แก้ว พรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ และ ดารารัตน์ จุฬานันท์ ได้ผลการวิเคราะห์ที่ตรงกันคือ เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงส่วนมากผลิตในประเทศไทย ต่างกับ อารีย์ ชื่นวัฒนา และกมลรัตน์ ดัณฑ์เกตุร ที่พบว่าเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงส่วนมากผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกา

ส่วนการศึกษาถึงลักษณะของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง อารีย์ ชื่นวัฒนา พบว่าเอกสารวิทยุภูมิได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารปฐมภูมิ ส่วนदारारत्न จุฬานันท์ กลับพบว่าเอกสารปฐมภูมิได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารวิทยุภูมิ

ในการศึกษาชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด อารีย์ ชื่นวัฒนา พบว่าวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ วารสารห้องสมุด ส่วนวารสารภาษาอังกฤษ คือ College & Research Libraries พรพรรณ โปธิ์แก้ว พบว่าวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดคือ วารสารประชากรศึกษา และวารสารภาษาอังกฤษคือ Population Studies กมลรัตน์ ดัดดีเกยูร พบว่า วารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ วิศวกรรมสาร และวารสารภาษาอังกฤษคือ Proceedings of the IEEE พรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ พบว่า วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ เป็นวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด และ Public Administration Review เป็นวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด

สำหรับงานวิจัยที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์การอ้างอิงวารสารโดยตรง ได้แก่ งานวิจัยของ พูลสุข ปรวิตรวรุณี (2526) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2513-2523 จำนวน 344 เล่ม กิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร (2528) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2516-2526 และในรายงานการวิจัยของอาจารย์คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515-2526 จำนวน 198 เล่ม นฤมล รักษาสุข (2528) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในเอกสารการสอนชุดวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชที่ผลิตตั้งแต่ภาค 1 ปีการศึกษา 2523- ภาค 2 ปีการศึกษา 2526 รวม 79 ชุดวิชา 1,185 หน่วย จวีวรรณ สุวรรณรัฐ (2530) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในบทความวิจัยที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศ โดยอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในช่วงปี ค.ศ.1980 ถึง ปี ค.ศ.1985 จำนวน 327 บทความ

งานวิจัยดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาษา อายุ ความถี่ ขอบเขตเนื้อหาวิชา รายชื่อของวารสาร ตลอดจนเปรียบเทียบรายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงกับรายชื่อวารสารที่มีในห้องสมุด ผลการวิจัยของพูลสุข ปรวิตรวรุณี กิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร และจวีวรรณ สุวรรณรัฐ ได้ผลตรงกันในการศึกษาภาษาของวารสารที่ได้รับการอ้างอิง คือ วารสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ส่วนนฤมล รักษาสุข พบว่าวารสารภาษาไทยได้รับการอ้างอิงมากกว่าวารสารภาษาอังกฤษ

ในการศึกษาถึงอายุของวารสาร ผลการวิจัยปรากฏตรงกันทั้ง 4 เรื่อง คือ วารสารที่มีอายุในช่วง 0-6 ปี จะได้รับการอ้างอิงมากกว่าช่วงอื่น

ส่วนการศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชาของวารสารปรากฏว่า สิ่งพิมพ์ในสาขาใดก็มักจะอ้างถึงวารสารในสาขานั้น คือ พูลสุข ปรีวัตรวรวิฒิ พบว่าเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ได้รับการอ้างถึงมากที่สุดในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ เช่นเดียวกับ นฤมล รักษาสุข ที่วิเคราะห์การอ้างถึงวารสารของเอกสารการสอนชุดวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรมาธิราช ส่วนกิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร พบว่าเอกสารในสาขาเภสัชกรรมและเภสัชวิทยาได้รับการอ้างถึงมากที่สุดในวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยสาขาวิชาเภสัชศาสตร์และฉวีวรรณ สุวรรณรัฐ พบว่าเอกสารในเนื้อหาวิชาชีวเคมีได้รับการอ้างถึงมากที่สุดในบทความวิจัยของอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์

ในการศึกษารายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างถึง พูลสุข ปรีวัตรวรวิฒิ พบว่าวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุด คือ ราชกิจจานุเบกษา รายงานเศรษฐกิจรายเดือน และ วารสารธรรมศาสตร์ ส่วนวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุด คือ Foreign Trade Statistics of Thailand, American Economic Review และ Journal of Political Economy งานวิจัยของ นฤมล รักษาสุข พบว่า ราชกิจจานุเบกษา เป็นวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุด และ Journal of the Medical Association of Thailand เป็นวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุด กิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร พบว่า สารศิริราช เป็นวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุดในวิทยานิพนธ์ และ เชียงใหม่เวชสาร เป็นวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุดในรายงานการวิจัย สำหรับวารสารภาษาต่างประเทศที่ได้รับการอ้างถึงมากที่สุดทั้งในวิทยานิพนธ์และในรายงานการวิจัย คือ Chemical Abstracts ส่วนฉวีวรรณ สุวรรณรัฐ พบว่าวารสารที่ได้รับการอ้างถึง 4 ชื่อแรกในบทความวิจัยที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศของอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ เป็นวารสารภาษาอังกฤษ ได้แก่ Journal of Biological Chemistry, Tetrahedron Letters, Biochemica et Biophysica Acta และ Nature.

ในการเปรียบเทียบวารสารที่ได้รับการอ้างถึงกับวารสารที่มีอยู่ในห้องสมุด พูลสุข ปรีวัตรวรวิฒิ พบว่าจากวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างถึงทั้งหมด 149 รายการ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างถึง 39 รายการ คิดเป็นร้อยละ 25.66 และห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มี 62 รายการ คิดเป็นร้อยละ 40.79 สำหรับวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างถึงทั้งหมด 263 รายการ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีวารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างถึง 46 รายการ คิดเป็นร้อยละ 17.49 ในขณะที่ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มี 96 รายการ คิดเป็นร้อยละ 36.50 งานวิจัยของ นฤมล รักษาสุข พบว่าศูนย์บรรณสารสนเทศมีวารสารที่ได้รับการอ้างถึง 175 รายการ คิดเป็นร้อยละ 31.76 ของจำนวนวารสารที่ได้รับ

การอ้างอิงทั้งหมดแยกเป็นวารสารภาษาไทย 133 รายการ คิดเป็นร้อยละ 24.14 และวารสารภาษาอังกฤษ 42 รายการ คิดเป็นร้อยละ 7.62 สำหรับงานวิจัยของกิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร พบว่าจากรายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงทั้งหมด 797 รายการ ห้องสมุดคณะเภสัชศาสตร์ มีอยู่เพียง 73 รายการ โดยจำแนกเป็นวารสารภาษาไทย 16 รายการ คิดเป็นร้อยละ 26.93 และวารสารภาษาต่างประเทศ 57 รายการ คิดเป็นร้อยละ 7.67 ส่วนงานวิจัยของฉวีวรรณ สุวรรณรัฐ พบว่าห้องสมุดคณะวิทยาศาสตร์มีวารสารที่ได้รับการอ้างอิง 277 รายการ คิดเป็นร้อยละ 29.48 ของจำนวนวารสารที่ได้รับการอ้างอิงทั้งหมด

นอกจากงานวิจัยที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์การอ้างอิงดังกล่าวมาแล้ว ก็ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิง โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาที่กว้างออกไป ได้แก่ งานวิจัยของมารศรี ลือประเสริฐ (2530) ศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงของคณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยศึกษาจากบทความวารสารวิชาการที่เขียนโดยคณาจารย์ประจำของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากวารสารวิชาการสองฉบับล่าสุดที่ตีพิมพ์เผยแพร่ภายในวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 โดยคัดเลือกเฉพาะบทความที่เขียนโดยผู้เขียนคนเดียว และเป็นบทความที่มีรายละเอียดทางบรรณานุกรมของเอกสารที่อ้างอิงครบถ้วน จำนวนทั้งสิ้น 104 บทความ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงเพื่อประกอบการเขียนงานวิชาการของอาจารย์ประจำในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนศึกษาประเภทและแหล่งเก็บเอกสารที่อาจารย์ใช้เพื่อการอ้างอิง ผลการวิจัยปรากฏว่าอาจารย์ผู้เขียนบทความวิชาการจะศึกษาเอกสารอ้างอิงที่สำคัญหรือจำเป็นต้องใช้สำหรับงานเขียนชิ้นนั้น โดยตรงอย่างละเอียดถี่ถ้วน และในการศึกษาประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ปรากฏว่า หนังสือเป็นประเภทของเอกสารที่อาจารย์ใช้เพื่อการอ้างอิงมากที่สุด ส่วนการศึกษาถึงแหล่งที่เก็บเอกสารที่อาจารย์ใช้เพื่อการอ้างอิง ปรากฏว่าอาจารย์ใช้เอกสารส่วนตัวในการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ เอกสารจากห้องสมุดคณะหรือสถาบันที่สังกัดนอกจากนั้นยังได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุผลในการนำเอกสารมาอ้างอิงอีกว่า เหตุผลที่อาจารย์คำนึงถึงมากที่สุดในการนำเอกสารมาอ้างอิงในงานเขียนก็คือ เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

งานวิจัยในต่างประเทศ

นอกจากงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิงในประเทศไทยแล้ว ในต่างประเทศ ก็ได้ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิงกันอย่างแพร่หลาย มีทั้งการวิเคราะห์การอ้างอิงวารสารโดยตรงและการวิเคราะห์การอ้างอิงสิ่งพิมพ์หลายประเภท

งานวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงวารสารโดยตรง ได้แก่ Gross and Gross วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร Journal of the American Chemical Society (Gross and Gross, 1927 อ้างถึงใน อาร์รี่ ชื่นวัฒนา, 2524) งานวิจัยของ Gross and Woodford วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในบทความวารสารทางธรณีวิทยา และตีพิมพ์ผลงานวิจัยลงในวารสารชื่อ Science ในปี ค.ศ.1931 (Gross and Woodford, 1931 อ้างถึงใน อาร์รี่ ชื่นวัฒนา, 2524)

งานวิจัยทั้ง 2 เรื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารายชื่อ ความถี่ และภาษาของวารสารที่ได้รับการอ้างอิง

จากผลการวิจัย ของ Gross และ Gross พบว่า วารสารทางเคมีที่ได้รับการอ้างอิงมาก ได้แก่ วารสารภาษาเยอรมัน ชื่อ Berichte der Deutschen Chemischen Gesellschaft, Zeitschrift fuer Physikalische Chemie และ Liebig's Annalen der Chemie ส่วนวารสารภาษาอังกฤษได้แก่ Journal of the Chemical Society (London), Journal of Physical Chemistry และ Journal of Biological Chemistry ส่วนงานวิจัยของ Gross และ Woodford พบว่า วารสารภาษาอังกฤษที่ได้รับการอ้างอิงมาก คือ American Journal of Science Bulletin of the Geological Society of America และวารสารภาษาเยอรมันที่ได้รับการอ้างอิงมาก คือ Zeitschrift fuer Gletscherkunde และ Geografiska Annalar สำหรับภาษาของวารสารนั้น ได้ผลการวิจัยที่ตรงกันทั้ง 2 เล่ม คือ วารสารภาษาเยอรมันได้รับการอ้างอิงมากกว่าวารสารภาษาอังกฤษ

ในปี ค.ศ.1957 Clark ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของบทความในวารสารทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายที่ต่างออกไป กล่าวคือ Clark ได้ตั้งข้อสรุปเบื้องต้นว่าความสำคัญหรือความมีชื่อเสียงของนักวิชาการวัดได้จากจำนวนครั้งการอ้างอิงที่ผลงานเขียนได้รับ ปรากฏว่า ผลการวิเคราะห์สนับสนุนข้อสรุปเบื้องต้นที่ได้กำหนดไว้ (Clark, 1957 quoted in Broadus, 1977)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิงวารสารแต่มีวัตถุประสงค์ในการอ้างอิงกว้างออกไป ได้แก่ Chambers และ Healey (1973) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษ จำนวน 112 เล่ม และสาขาวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน 56 เล่ม ของมหาวิทยาลัยโรดไอแลนด์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1959-1968 งานวิจัยของ Omoruyi (1978) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยโอบาดาน ตั้งแต่ปี ค.ศ.1965-1970 จำนวน 18 เล่ม งานวิจัยของ Mc Cain และ Bobick (1981) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารจากสิ่งพิมพ์และงานวิจัยของอาจารย์รวมทั้ง

วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา จำนวน 153 เล่ม และงานวิจัย Griscom (1983) วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาดนตรีของมหาวิทยาลัยอินเดียนา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975-1980 จำนวน 67 เล่ม

งานวิจัยทั้ง 4 เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความถี่ อายุ ภาษา ประเทศผู้ผลิตวารสารและรายชื่อวารสาร โดยนำมาเปรียบเทียบวารสารที่ได้รับการอ้างอิงกับวารสารที่ห้องสมุดมี

จากการศึกษาความถี่ของวารสารที่ได้รับการอ้างอิง ผลการวิจัยของ Chambers และ Healey ตรงกับงานวิจัยของ Griscom คือ วารสารมีความถี่ในการอ้างอิงน้อยกว่าหนังสือและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ รวมกันแต่ต่างกับงานวิจัยในสาขาชีววิทยาของ Mc Cain และ Bobick ซึ่งพบว่าวารสารได้รับการอ้างอิงมากกว่าหนังสือรวมกับสิ่งพิมพ์อื่น ๆ โดยวารสารได้รับการอ้างอิง 3,739 ครั้ง จากจำนวนการอ้างอิงทั้งหมด 4,155 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 91 ของรายการอ้างอิงทั้งหมด

ในการศึกษาอายุของวารสารที่ได้รับการอ้างอิง ผลการวิจัยของ Omoruyi พบว่าอายุโดยเฉลี่ยของวารสารที่ได้รับการอ้างอิง คือ 9 ปี และเมื่อจำแนกออกตามสาขาวิชาของวิทยานิพนธ์ปรากฏว่า วารสารที่ได้รับการอ้างอิงในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มีอายุโดยเฉลี่ยต่ำสุดคือ 4 ปี รองลงมาได้แก่ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มีอายุ 5 ปี สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มีอายุ 11 ปี และสาขาวิชาสังคมวิทยา มีอายุ 12 ปี สำหรับงานวิจัยของ Mc Cain และ Bobick พบว่า อายุโดยเฉลี่ยของวารสารที่ได้รับการอ้างอิงในสาขาวิชาชีววิทยาคือ 8 ปี ส่วน Griscom พบว่า วารสารที่ได้รับการอ้างอิงในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาดนตรีศึกษาเป็นวารสารที่มีอายุในช่วง 25 ปี

ส่วนการศึกษาภาษาของวารสาร และประเทศที่ผลิตวารสารที่ได้รับการอ้างอิง มีงานวิจัยของ Omoruyi เพียงเรื่องเดียวที่ศึกษา และพบว่า บทความวารสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ บทความภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน และเป็นการอ้างอิงวารสารที่ผลิตจากประเทศสหรัฐอเมริกามากที่สุด รองลงมาคือ สหราชอาณาจักร และ ไนจีเรีย

สำหรับการเปรียบเทียบวารสารที่ได้รับการอ้างอิง กับวารสารที่มีอยู่ในห้องสมุด Chambers และ Healey พบว่า จากจำนวนวารสารที่ได้รับการอ้างอิง ทั้งหมด 506 รายการ เป็นวารสารที่มีอยู่ในห้องสมุด 318 รายการ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงสิ่งพิมพ์หลายประเภท ได้แก่ Broadus (1967) วิเคราะห์การอ้างอิงของวารสาร American Sociological Review ฉบับปี ค.ศ. 1965 และ 1952 Lin และ Nelson (1969) วิเคราะห์การอ้างอิงของบทความในวารสารที่สำคัญทางสังคมวิทยา คือ American Sociological Review, American

Journal of sociology และ Social Forces ฉบับปี ค.ศ. 1965 และ 1966
 Baughman (1974) วิเคราะห์การอ้างอิงในบทความวารสารที่ทำดรรชนีอยู่ใน Social
 Science Citation Index Volume 24 ค.ศ.1970-1971 และ Pasquariella
 วิเคราะห์การอ้างอิงของบทความในวารสารทางการศึกษาประชากร ฉบับปี ค.ศ.1977
 (Pasquariella, 1981 อ้างถึงใน พรพรรณ โปธิแก้ว, 2526)

งานวิจัยทั้ง 4 เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประเภท ขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ
 และภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง เนื่องจาก งานวิจัยทั้ง
 4 เรื่องนี้ เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงในสิ่งพิมพ์ที่มีขอบเขตเนื้อหาวิชาสังคมวิทยาเหมือนกัน
 ผลการวิจัยที่ได้จึงใกล้เคียงกัน กล่าวคือ Broadus พบว่าหนังสือได้รับการอ้างอิงมากที่สุด
 รองลงมาคือ วิทยานิพนธ์ ในขณะที่ Lin และ Nelson และ Baughman พบว่าหนังสือได้รับ
 การอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ วารสาร ส่วน Pasquariella ได้ผลการวิจัยที่ต่างออกไป
 เนื่องจาก เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงในวารสารทางการศึกษาประชากร พบว่าวารสารได้รับ
 การอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือหนังสือ

ในการศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง Broadus, Lin
 และ Nelson และ Baughman ต่างได้ผลการวิจัยที่ตรงกันคือ เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด
 อยู่ในสาขาสังคมวิทยาและที่เหลือเป็นเอกสารในสาขาอื่น ๆ ส่วน Pasquariella ไม่ได้ศึกษา
 ขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง

สำหรับการศึกษาอายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ปรากฏว่า ผู้วิจัยทั้ง 4 คน
 ได้ผลการวิจัยที่ตรงกัน คือ เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดมีอายุไม่เกิน 10 ปี

ส่วนการศึกษาภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง กล่าวได้ว่า ภาษาของเอกสาร
 ที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียน มักจะเป็นภาษาเดียวกับ ภาษาของงานเขียนนั้น กล่าวคือ งานวิจัย
 ทั้ง 4 เล่ม มีเนื้อหาเป็นภาษาอังกฤษ เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานวิจัยเหล่านั้นก็เป็นเอกสาร
 ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาอื่น ๆ

นอกจากงานวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับ
 การศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงเกิดขึ้น โดยมักเป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าเอกสารที่ถูกนั้นถูกใช้
 จริงหรือไม่ จะสังเกตได้ว่าแม้จะอยู่ในระยะที่การวิเคราะห์การอ้างอิงยังมีการศึกษากันอย่าง
 แพร่หลาย แต่ก็ยังปรากฏว่า เมื่อย้อนไปในช่วงศตวรรษที่ 1960 การศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์
 การอ้างอิงก็ได้มีการพัฒนาเทคนิคต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการ
 การอ้างอิง เช่น งานวิจัยของ Raisig (1960) ได้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการวิเคราะห์
 การอ้างอิงเพื่อศึกษารายชื่อวารสารหลักในช่วง 33 ปีที่ผ่านมา จากผลการวิจัยได้พบข้อจำกัดที่

น่าสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมในการอ้างอิง คือ ในการผลิตงานเขียนทางวิชาการ ผู้เขียนอาจจะไม่อ้างอิงเอกสารทุกเรื่องที่ใช้ หรือในทางตรงกันข้ามอาจจะอ้างอิงเอกสารเรื่องที่ไม่ได้ใช้จริง ๆ ซึ่ง Scales (1976) ได้ศึกษาโดยนำรายชื่อวารสารที่ได้จากการวิเคราะห์การอ้างอิงดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับรายการวารสารที่ได้จากการศึกษาการใช้วารสารที่ห้องสมุด National Lending Library ซึ่งในปัจจุบันคือ British Library Document Supply Centre ในเมือง Boston Spa ประเทศสหราชอาณาจักร ปรากฏว่ารายการทั้งสองมีค่าสหสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือ เอกสารที่ถูกอ้างอิงมากกับเอกสารที่มีการใช้มากในห้องสมุดไม่สัมพันธ์กัน นอกจากนี้ Lipetz (1976) ยังได้ทำการศึกษาเพื่อจัดกลุ่มผู้ใช้เอกสารเพื่อการอ้างอิง จากผลการวิจัยสามารถจัดแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ กลุ่มที่ 1 อ้างอิงข้อมูลปฐมภูมิ กลุ่มที่ 2 อ้างอิงข้อมูลทุติยภูมิ กลุ่มที่ 3 อ้างอิงทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยอ้างอิงข้อมูลปฐมภูมิก่อนแล้วตามด้วยการอ้างอิงในเอกสารทุติยภูมิ กลุ่มที่ 4 ไม่อ้างอิงข้อมูลที่ได้อ่านจริงในการนำมาเรียบเรียงงานเขียน ในทำนองเดียวกัน Frost (1979) ได้ศึกษาการใช้การอ้างอิงในเอกสารงานวิจัย เพื่อศึกษาเหตุผลเบื้องต้นในการอ้างอิง พบว่า ผู้เขียนเอกสารวิชาการมักจะอ้างถึงเอกสารปฐมภูมิเป็นสำคัญในการที่จะสนับสนุนความคิดและข้อเท็จจริง หรือข้อเสนอแนะของงาน ส่วนเอกสารทุติยภูมิ ผู้เขียนอ้างเพื่อประกาศกิจกรรมแก่ผู้เสนอความคิดนั้น เป็นคนแรก อ้างเพื่อให้เห็นสภาพของการวิจัย และแนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันเรื่องที่กำลังเขียน อ้างเพื่ออภิปรายความหมายของคำ อ้างเพื่อสนับสนุนความคิดและข้อเท็จจริงที่ผู้เขียนเสนอ และอ้างเพื่อให้เห็นความคิดหรือวิธีการที่ผู้วิจัยจะดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลในการอ้างอิงโดยไม่จำกัดว่าเป็นเอกสารปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ นั่นคือ อ้างเพื่อเสนอแนะให้ผู้อ่านได้ติดตามอ่านเอกสารนั้นต่อไป โดยการให้รายละเอียดทางบรรณานุกรมของเอกสารนั้น

Frost ยังให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุผลในการอ้างอิงอีกว่า ในงานเขียนสาขามนุษยศาสตร์ กับสาขาวิทยาศาสตร์ อาจมีเหตุผลในการอ้างอิงแตกต่างกัน กล่าวคือ งานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์มักอ้างเอกสารเพื่อสร้างกรอบแนวความคิดให้ผู้อ่าน ส่วนในสาขาวิทยาศาสตร์มักอ้างเอกสารเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลหรือเนื้อหาที่เขียน ตลอดจนเพื่อให้เกียรติเจ้าของงานเขียนเดิม

Soper (1976) ได้ศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้จากการใช้เอกสารจากห้องสมุดส่วนตัว พบว่าอุปสรรคในการเข้าถึงตัวเอกสารเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมการอ้างอิงของผู้ใช้นั้นคือผู้ใช้นั้นมักจะใช้ห้องสมุดส่วนตัวซึ่งสามารถเข้าถึงเอกสารได้สะดวกและรวดเร็วกว่าการใช้ห้องสมุดอื่น รองลงมาคือ ใช้ห้องสมุดคณะหรือห้องสมุดสถาบันที่สังกัดอยู่ นอกจากนี้ก็เป็นการใช้ห้องสมุดอื่น ๆ

ในระยะต่อมาได้มีการศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงในขอบเขตที่กว้างออกไปอีก ได้แก่ Prabha (1983) ได้ศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงของนักวิชาการในสาขาบริหารธุรกิจ โดยศึกษาจากบทความวารสารที่นักวิชาการสาขาบริหารธุรกิจเขียนผู้เดียว 1 ท่านต่อ 1 บทความ จำนวนทั้งหมด 19 บทความ ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาเอกสารที่อ้างอิงกับระดับความสำคัญของเอกสารที่อ้างอิง ไม่สอดคล้องกันเท่าที่ควร คือ จากการวิเคราะห์พบว่าเอกสารที่ผู้เขียนระบุว่ามีความสำคัญและจำเป็นนั้น มีเพียงร้อยละ 43 ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาอย่างละเอียด ร้อยละ 29 ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาในระดับพอประมาณ และร้อยละ 28 ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเพียงคร่าว ๆ นั่นคือ จำนวนเอกสารที่สำคัญและจำเป็นต่องานเขียนนั้นมีน้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด และเอกสารที่จำเป็นต่องานเขียนส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารส่วนตัวของนักวิชาการผู้เขียน นอกจากนี้ยังพบว่าเอกสารที่สำคัญต่องานเขียนทางวิชาการนั้นมักจะเป็นเอกสารที่ผู้เขียนตั้งใจใช้สำหรับงานเขียนทางวิชาการชิ้นนั้นโดยตรง แต่ไม่ได้เป็นเอกสารที่ผู้เขียนทำการศึกษาเนื้อหาอย่างละเอียดถี่ถ้วน

นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาการวิเคราะห์การอ้างอิงประกอบกับการศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิง ได้แก่ Cullars (1990) วิเคราะห์การอ้างอิงในงานเขียนสาขามนุษยศาสตร์ที่เป็นภาษาสเปนและอิตาเลียนที่พิมพ์ในปี ค.ศ.1980 และ Cullars (1992) วิเคราะห์การอ้างอิงในงานเขียนสาขาศิลปะที่พิมพ์ในปี ค.ศ.1985 และ 1986

งานวิจัยทั้ง 2 เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประเภท ภาษา อายุ ขอบเขตเนื้อหาวิชาและลักษณะของเอกสาร ตลอดจนศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิงในด้านเหตุผลในการนำเอกสารมาอ้างอิงของผู้เขียน ผลการวิจัยปรากฏว่าได้ผลในทำนองเดียวกัน เนื่องจากเป็นงานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์เหมือนกันทั้ง 2 เรื่อง กล่าวคือ

ในการศึกษาประเภทของเอกสารพบว่า หนังสือเป็นเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดรองลงมาคือ วารสาร ส่วนภาษาของเอกสารปรากฏว่างานเขียนใดก็มักอ้างอิงเอกสารภาษานั้นมากที่สุด กล่าวคือ งานเขียนภาษาสเปนและอิตาเลียน ก็จะอ้างอิงเอกสารภาษาสเปน และอิตาเลียนมากกว่าภาษาอื่น ส่วนงานเขียนภาษาอังกฤษก็มักอ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาอื่น

ในการศึกษาอายุของเอกสารปรากฏว่า งานวิจัยของ Cullars ที่วิเคราะห์การอ้างอิงในงานเขียนภาษาสเปนและอิตาเลียนอ้างอิงเอกสารในช่วงอายุไม่เกิน 30 ปี เช่นเดียวกับงานวิจัยที่วิเคราะห์การอ้างอิงในสาขาศิลปะ พบว่า มักอ้างอิงเอกสารในช่วงอายุไม่เกิน 35 ปี

สำหรับการศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารมีงานวิจัยในสาขาศิลปะเท่านั้นที่ศึกษาและพบว่ามักอ้างอิงเอกสารในสาขาศิลปะและสาขาวรรณคดีมากที่สุด รองลงมาคือ ประวัติศาสตร์

ส่วนการศึกษาลักษณะของเอกสาร พบว่างานเขียนสาขามนุษยศาสตร์ที่เป็นภาษาสเปนและอิตาเลียนอ้างอิงเอกสารปฐมภูมิมากกว่าทุติยภูมิ ส่วนงานเขียนสาขาศิลปะกลับพบว่า อ้างอิงเอกสารทุติยภูมิมากกว่าปฐมภูมิ

ในการศึกษาเหตุผลในการนำเอกสารมาอ้างอิง พบว่า งานเขียนสาขามนุษยศาสตร์ที่เป็นภาษาสเปนและอิตาเลียน มีเหตุผลในการอ้างอิงเพื่อแสดงการยอมรับในความคิด หรือเพื่อให้เกียรติเจ้าของงานเดิมเป็นส่วนมาก ส่วนมากงานเขียนในสาขาศิลปะพบว่า เหตุผลในการอ้างอิงที่ผู้เขียนคำนึงถึงมากที่สุดคือ เพื่อให้กรอบแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาแก่ผู้อ่าน

จากการศึกษาถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอ้างอิง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนสาขาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มีความแตกต่างกัน คือ งานเขียนในสาขาวิทยาศาสตร์มักอ้างอิงวารสารมากที่สุด และเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงส่วนใหญ่ เป็นเอกสารที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี แตกต่างกับงานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์ที่อ้างอิงหนังสือมากที่สุด และเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงส่วนใหญ่ก็จะเป็นเอกสารที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ส่วนงานเขียนในสาขาสังคมศาสตร์ ประเภทและอายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง จะขึ้นอยู่กับขอบเขตเนื้อหาของงานเขียน ถ้างานเขียนมีขอบเขตเนื้อหาเน้นไปทางด้านวิทยาศาสตร์ ก็จะอ้างอิงวารสารมากที่สุดและเป็นการอ้างอิงเอกสารที่มีอายุก่อนข้างใหม่ คือ อยู่ในช่วงไม่เกิน 5 ปี แต่ถ้าขอบเขตเนื้อหาของงานเขียนเน้นไปทางด้านมนุษยศาสตร์ ก็จะอ้างอิงหนังสือมากที่สุด และเป็นการอ้างอิงวารสารที่มีอายุก่อนข้างเก่า คือ ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ส่วนภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง พบว่า งานเขียนภาษาใด ก็มักจะอ้างอิงเอกสารภาษานั้นมากที่สุด สำหรับขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ปรากฏว่า งานเขียนในสาขาใดก็มักจะอ้างอิงเอกสารในสาขานั้นเป็นส่วนใหญ่

สำหรับการศึกษานฤติกรรมการอ้างอิง แม้จะยังมีการศึกษาไม่มากนักแต่ก็อาจสรุปได้ว่า เหตุผลในการอ้างอิงในงานเขียนแต่ละสาขาวิชาจะแตกต่างกัน กล่าวคืองานเขียนในสาขาวิทยาศาสตร์มักมีเหตุผลในการอ้างอิงเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลหรือเนื้อหา ส่วนงานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์มักมีเหตุผลในการอ้างอิงเพื่อสร้างกรอบแนวความคิดหรือให้ความรู้เกี่ยวกับงานเขียนนั้นแก่ผู้อ่าน โดยมีความตั้งใจศึกษาเอกสารที่สำคัญและจำเป็นต้องใช้สำหรับงานเขียนนั้น โดยเฉพาะนอกจากนั้นยังปรากฏว่าผู้เขียนมักใช้เอกสารส่วนตัว หรือเอกสารที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายมากกว่าเอกสารที่อยู่ไกลตัวหรือเอกสารที่เข้าถึงยาก

กำเนิดของการศึกษาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สังคมวิทยา

สังคมวิทยา คือวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ สังคม และความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมอย่างมีระบบระเบียบและตรงไปตรงมา การศึกษาเนื้อหาวิชาสังคมวิทยาไม่ได้ศึกษาสังคมเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาสังคม กลุ่ม และสถาบันที่ประกอบกันขึ้นเป็นสังคมในภาพรวม (Popenoe, 1991) ทั้งในด้านเกี่ยวกับ นิเวศวิทยาประชากร จิตวิทยาสังคม กลุ่มหรือองค์การทางสังคม ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสังคมหรือการปฏิสังสรรค์ทางสังคม และวัฒนธรรม (Smelser, 1981)

วิชาสังคมวิทยาเกิดขึ้นครั้งแรกในทวีปยุโรป โดยผู้ที่ให้กำเนิดหรือเป็นบิดาแห่งวิชาสังคมวิทยา คือ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสชื่อ Auguste Comte แต่สังคมวิทยาได้รับการฟื้นฟูมากขึ้นเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศในทวีปยุโรป ในศตวรรษที่ 19 วิชาสังคมวิทยาจึงเกิดขึ้นเพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมแบบเดิมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยผู้ที่ค้นพบทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยาลงการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้แก่ Herbert Spencer, Emile Durkheim, Karl Marx และ Max Weber (Brinkerhoff and White, 1988)

ในระยะต่อมาวิชาสังคมวิทยาได้รับการพัฒนามากขึ้นในสหรัฐอเมริกา กล่าวคือนักสังคมวิทยาอเมริกันไม่เพียงแต่จะเป็นนักปฏิรูปสังคมอย่างจริงจัง แต่ยังเน้นที่การแก้ปัญหาสังคม และกระบวนการศึกษาตามแนววิทยาศาสตร์ด้วย วิชาสังคมวิทยาจึงได้รับการบรรจุเข้าเป็นวิชาเรียนในมหาวิทยาลัยของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแห่งแรก โดยเปิดสอนขึ้นที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ในปี ค.ศ. 1876 และหลังจากนั้นต่อมาในปี ค.ศ. 1982 วิชาสังคมวิทยาก็ได้รับการจัดตั้งเป็นคณะสังคมวิทยาขึ้นที่มหาวิทยาลัยชิคาโกเป็นแห่งแรก (Brinkerhoff and White, 1988)

นักสังคมวิทยาผู้บุกเบิกทางสังคมวิทยาอเมริกันที่มีชื่อเสียงมีอยู่หลายท่านได้แก่ William Graham Sumner, Albion Small, Robert Park, Charles Horton Cooley และ George Herbert Mead (Brinkerhoff and White, 1988) ฯลฯ และจากทฤษฎีของนักวิชาการเหล่านี้เองที่เป็นต้นกำเนิดให้วิชาสังคมวิทยาได้รับการพัฒนา และเจริญมากขึ้นอีกหลายประเทศในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และประเทศตะวันตกอื่นๆ รวมทั้งประเทศในซีกโลกตะวันออกอย่างเช่น ประเทศไทยด้วย

มานุษยวิทยา

มานุษยวิทยา เป็นวิชาที่มีขอบเขตเนื้อหาคล้ายกับสังคมวิทยา เพราะมานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์ในสังคมเช่นเดียวกับสังคมวิทยา แต่มานุษยวิทยาจะมีการศึกษาที่ลึกซึ้งไปกว่าสังคมวิทยา คือ นอกจากจะศึกษาพฤติกรรมทางสังคมทุกรูปแบบของมนุษย์ที่ดำเนินอยู่ในสังคมแล้ว นักมานุษยวิทยายังสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมเหล่านั้นอีกด้วยว่ามีความเป็นมาอย่างไร นั่นก็คือการศึกษาเนื้อหาแห่งธรรมชาติของมนุษย์จากอดีตสู่ปัจจุบัน (แนะนำวิชา มานุษยวิทยา, 2523)

การศึกษาเกี่ยวกับมานุษยวิทยาเริ่มเกิดขึ้นมานานแล้ว เนื่องจากนักวิชาการมีความสนใจในมนุษย์และธรรมชาติรอบตัว ตลอดจนวิวัฒนาการของมนุษย์ (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, ม.ป.ป.) แต่มาเริ่มเป็นวิชามานุษยวิทยาอย่างจริงจังในศตวรรษที่ 19 โดยเริ่มเป็นที่รู้จักทั้งในยุโรปและอเมริกา และได้รับการบรรจุเข้าเป็นวิชาเรียนเมื่อปี ค.ศ. 1884 ที่มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด (Oxford University) ประเทศอังกฤษ ต่อมาในปี ค.ศ. 1888 วิชามานุษยวิทยาจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นคณะมานุษยวิทยาโดยเปิดสอนที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) และมหาวิทยาลัยคลาร์ค (Clark University) ในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นแห่งแรก

นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงผู้เป็นต้นกำเนิดของการศึกษาทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในยุคแรกๆ ได้แก่ Sir Edward Tylor, John Powell และ Levis Henry Morgan ฯลฯ (Coleman and Watson, 1990) ทฤษฎีของนักมานุษยวิทยาเหล่านี้ทำให้วิชามานุษยวิทยาเป็นที่รู้จักแพร่หลายและพัฒนามากขึ้นในปัจจุบัน แม้จะพัฒนาไม่เท่ากับวิชาสังคมวิทยา แต่ในปัจจุบันทั้ง 2 วิชา ก็มีการพัฒนาควบคู่ไปด้วยกัน (งามนิศ สัตย์สงวน, 2532)

การศึกษาวิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาในประเทศไทย

พัฒนาการของการศึกษาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยเกิดขึ้นมาพร้อมกันแต่ในระยะแรกยังมีฐานะเป็นเพียงรายวิชาหนึ่งเท่านั้น ต่อมาศาสตราจารย์เกษม อุทธยานิน จึงได้ริเริ่มหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาขึ้นในปี พ.ศ. 2504-2505 และใช้หลักสูตรนี้มาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ก็ไม่ได้มีการแยกแยะมานุษยวิทยาออกจากสังคมวิทยา และรายวิชาที่เรียนในสาขามานุษยวิทยาก็มีลักษณะเอนเอียงไปทางสังคมวิทยาดังนั้นหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงเป็นหลักสูตรที่ควบคู่กันไป ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท โดยมีมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรีหลายแห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ส่วนมหาวิทยาลัยศิลปากร เปิดสอนเพียงสาขามานุษยวิทยา ไม่มีสาขาสังคมวิทยา สำหรับหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในระดับปริญญาโทซึ่งเป็นหลักสูตรที่ต้องทำวิทยานิพนธ์ มีเปิดสอนเพียง 2 แห่งเท่านั้นคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2530)

การศึกษาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติและพัฒนาการ

การศึกษาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2504 โดยขณะนั้นมีฐานะเป็นแผนกวิชาสังคม (Department of Social Studies) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นแผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เมื่อ พ.ศ. 2511 และในที่สุดเปลี่ยนเป็น ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (Department of Sociology and Anthropology) ตามพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2522 (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.) (รายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรรายวิชาเรียน ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก ง.)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็น 1 ใน 4 ของภาควิชาในคณะรัฐศาสตร์ นอกเหนือจาก ภาควิชาการปกครอง ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ (สู่แดนสิงห์ 2535, 2535)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยารับผิดชอบสอนและวิจัยเกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยารวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาสังคม ประชากรศาสตร์ อาชญาวิทยา การบริหารงาน สังคมสวัสดิการ และการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยมุ่งให้ผู้ศึกษามีความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง อันเป็นรากฐานของชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม ตลอดจนการพัฒนาในด้านต่างๆ (รายงานประจำปี 2527-2528 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528) เนื้อหาของวิชาต่างๆ จึงเป็นการศึกษาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข อย่างมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงในแง่บวกและลบ รวมทั้งการนำความรู้ไปประยุกต์แก้ปัญหา โดยสังคมวิทยานับความสัมพันธ์ของคนในระบบสังคม ขณะที่มานุษยวิทยานับการปรับตัวของคนในระบบวัฒนธรรม (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

การผลิตบัณฑิตและหลักสูตรการศึกษา

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับคือระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท การศึกษาในระดับปริญญาตรีนั้น ภาควิชารับนิสิตเข้าศึกษาตั้งแต่แรกเข้ามหาวิทยาลัยในชั้นปีที่หนึ่ง ผู้ที่จบการศึกษาจะได้รับปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) ส่วนในระดับปริญญาโท แบ่งหลักสูตรเป็น 3 สาขาวิชาคือ สาขาสังคมวิทยา สาขามานุษยวิทยา และสาขาประชากรศาสตร์ (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

1. สาขาสังคมวิทยา

ผู้เข้าศึกษาในระดับปริญญาโทสาขาสังคมวิทยาจะต้องได้รับปริญญาตรีสาขาใดสาขาหนึ่งทางสังคมศาสตร์ หรือมนุษยศาสตร์มาก่อน และในการศึกษาตามหลักสูตรนี้ ผู้เข้าศึกษาจะต้องได้หน่วยกิตทั้งหมด 48 หน่วยกิต โดยเป็นการบรรยายในชั้นเรียน 36 หน่วยกิต และเป็นการทำวิทยานิพนธ์ 12 หน่วยกิต

สำหรับการบรรยายในชั้นเรียน 36 หน่วยกิตนั้น จะเป็นวิชาบังคับ 24 หน่วยกิต และวิชาเลือก 12 หน่วยกิต โดยเลือกจากวิชาในสาขาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา หรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้ศึกษาจะต้องสอบผ่านทุกวิชาหลังจากที่เรียนครบ 36 หน่วยกิต

ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขานี้จะได้รับปริญญาสังคมนิยมบัณฑิต (สังคมวิทยา) ชื่อย่อ สค.ม. (สังคมวิทยา) และชื่อปริญญาภาษาอังกฤษ เรียกว่า Master of Arts (Sociology) ชื่อย่อ M.A. (Sociology)

2. สาขามานุษยวิทยา

หลักสูตรสาขามานุษยวิทยาในระดับปริญญาโทของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มเปิดสอนในปี พ.ศ. 2529 ผู้เข้าศึกษาในหลักสูตรนี้ต้องได้รับปริญญาตรีสาขาใดสาขาหนึ่งทางสังคมศาสตร์ หรือมนุษยศาสตร์มาก่อน และในการศึกษาตามหลักสูตรนี้ผู้เข้าศึกษาจะต้องได้หน่วยกิตทั้งหมด 48 หน่วยกิต โดยเป็นการบรรยายในชั้นเรียน 36 หน่วยกิต และเป็นการทำวิทยานิพนธ์ 12 หน่วยกิต

สำหรับการบรรยายในชั้นเรียน 36 หน่วยกิตนั้น จะเป็นวิชาบังคับ 24 หน่วยกิต และวิชาเลือก 12 หน่วยกิต โดยเลือกจากวิชาในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา หรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขานี้จะได้รับปริญญามานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) ชื่อย่อ มน.ม. (มานุษยวิทยา) และชื่อปริญญาภาษาอังกฤษ เรียกว่า Master of Arts (Anthropology) ชื่อย่อ M.A. (Anthropology) (Chulalongkorn University, 2534)

3. สาขาประชากรศาสตร์

หลักสูตรสาขาประชากรศาสตร์ ในระดับปริญญาตรีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มเปิดสอนในปี พ.ศ. 2505 พร้อมๆ กับหลักสูตรในระดับปริญญาตรีสาขาสังคมวิทยาและสาขามานุษยวิทยา ส่วนหลักสูตรระดับปริญญาโทสาขาประชากรศาสตร์ เริ่มเปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2510 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันประชากรศาสตร์, 2535)

ผู้เข้าศึกษาในหลักสูตรระดับปริญญาโทสาขาประชากรศาสตร์จะต้องได้รับปริญญาตรีในสาขาสังคมศาสตร์หรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องมาก่อน โดยหลักสูตรนี้ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แผนคือ หลักสูตรแผน ก. และหลักสูตรแผน ข.

หลักสูตรแผน ก. ประกอบด้วยหน่วยกิตทั้งหมด 48 หน่วยกิต เป็นการบรรยายในชั้นเรียน 36 หน่วยกิต และทำวิทยานิพนธ์ 12 หน่วยกิต สำหรับการบรรยายในชั้นเรียน 36 หน่วยกิตนั้น จะเป็นวิชาบังคับ 24 หน่วยกิต และวิชาเลือก 12 หน่วยกิต โดยเลือกจากสาขาวิชาในภาคสังคมวิทยาหรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรแผน ข. ผู้เข้าศึกษาในหลักสูตรแผน ข. จะต้องได้หน่วยกิตทั้งหมด 48 หน่วยกิต โดยเป็นการบรรยายในชั้นเรียนทั้งหมด 48 หน่วยกิต และใน 48 หน่วยกิตนี้เป็นวิชาบังคับ 30 หน่วยกิต เป็นวิชาเลือก 18 หน่วยกิต โดยเลือกจากรายวิชาในภาควิชาสังคมวิทยาหรือในสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นผู้ศึกษาในแผนนี้ยังต้องสอบประมวลความรู้หรือสอบรวมยอดผ่านโดยไม่ต้องทำวิทยานิพนธ์ด้วย

ผู้สำเร็จการศึกษาในสาขานี้ทั้งหลักสูตรแผน ก. และแผน ข. จะได้รับปริญญา สังคมวิทยามหาบัณฑิต (ประชากรศาสตร์) ชื่อย่อ สค.ม. (ประชากรศาสตร์) และชื่อปริญญา ภาษาอังกฤษเรียกว่า Master of Arts (Sociology in Demography) ชื่อย่อ M.A. (Sociology in Demography) (Chulalongkorn University, 2534)

การศึกษาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติและพัฒนาการ

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้รับอนุมัติให้ปรับสภาพจากแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นคณะในปีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฉลองครบรอบ 50 ปี และเป็นปีที่ได้มีการสอนสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาเป็นเวลา 19 ปี โดยที่ได้มีการก่อตั้ง "แผนกวิชาอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา" ภายในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2508 ลงวันที่ 2

เมษายน โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 และมาตรา 15(3) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495 บุคคลผู้ริเริ่มก่อตั้งแผนวิชานี้คือ ศาสตราจารย์ ดร. บัญชา มินทรชินทร์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

"แผนวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา" ได้เจริญเติบโตทั้งในด้านวิชาการและการบริหารขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2520 ก็ได้แยกออกมาจากคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ตามประกาศทบวงมหาวิทยาลัย ฉบับลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2520 ซึ่งประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ 94 ตอนที่ 9 เมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2520 ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2516 รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยออกประกาศไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้มีแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อ 2 ให้แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ตามข้อ 1 เป็นส่วนราชการในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาก็เป็นส่วนราชการที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ จนกระทั่งในเดือนกุมภาพันธ์ 2527 ก็ได้รับการปรับสภาพให้เป็นคณะ และคำสั่งรอกประกาศของทบวงมหาวิทยาลัยในราชกิจจานุเบกษา

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งในแผนกวิชาและแผนกอิสระ ได้มีการขยายองค์การขึ้น กล่าวคือ ปริมาณและคุณภาพอาจารย์มากขึ้นและดีขึ้น แต่การขยายตัวที่สำคัญยิ่งก็คือการขยายตัวในทางวิชาการทั้งในแง่หลักสูตรการสอนและบทความทางวิชาการ

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ได้มีการปรับปรุงสัมมนาหลักสูตรสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในระดับปริญญาตรีให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยพยายามให้มีมาตรฐานสูงทางวิชาการและเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นและความต้องการของสังคมไทย ทั้งนี้คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีหลักปรัชญาในการผลิตบัณฑิตดังต่อไปนี้คือ

1. เพื่อให้นักศึกษาได้เข้าใจสังคมอย่างกว้างขวาง สามารถรู้จักข้อเท็จจริงเกี่ยวกับองค์ประกอบของวัฒนธรรม ตลอดจนกลไกของสังคม รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2. เพื่อให้สามารถวิเคราะห์และประเมินผลงานเขียนและงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

3. เพื่อให้สามารถนำความรู้ของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งฝ่ายราชการและเอกชนอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากความก้าวหน้าในการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีแล้ว ก็ยังมีการ เปิดสอนหลักสูตรสังคมวิทยาในระดับปริญญาโทตั้งแต่ พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ("โครงสร้างคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา", 2527) โดยมีความมุ่งหมายและนโยบาย ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย: เพื่อผลิตมหาบัณฑิตให้มีความรู้ทางสังคมวิทยา รวมทั้งทักษะทางการสำรวจและวิจัยทางสังคมเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน

2. นโยบาย: ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรควรมีความสามารถ และมีลักษณะที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ เป็นผู้มีความคิดริเริ่มอย่างมีหลักการและเหตุผล รู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง มีความรู้และความเข้าใจในสภาพและปัญหาของสังคมที่กำลังพัฒนา สามารถถ่ายทอดความรู้และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม ตลอดจนมีทักษะในการวิจัยทางสังคมเพื่อการวางแผนการบริหาร และการดำเนินปฏิบัติงาน (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, 2535)

ชื่อปริญญาของปริญญาโทสาขาสังคมวิทยา เรียกว่า สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) ชื่อย่อ สม.ม. (สังคมวิทยา) และชื่อปริญญา ภาษาอังกฤษเรียกว่า Master of Arts (Sociology) ชื่อย่อ M.A. (Sociology) ("โครงสร้างคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา," 2527)

สำหรับหลักสูตรปริญญาโท สาขามานุษยวิทยา เพิ่งได้มีการเปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตมหาบัณฑิตทางมานุษยวิทยาให้มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การสอนวิชาทางมานุษยวิทยาในระดับอุดมศึกษา
2. การวิจัยที่เกี่ยวกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยาโดยตรง หรือที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ เช่น การประเมินผลโครงการพัฒนาในระดับจุลภาค

3. การวางแผนและดำเนินการในงานเกี่ยวกับการพัฒนาในสังคมระดับจุลภาค

4. การศึกษาค้นคว้าเรื่องสังคมและวัฒนธรรม

5. การศึกษาค้นคว้าทางมานุษยวิทยาในระดับสูงต่อไป

ชื่อปริญญาของปริญญาโทสาขามานุษยวิทยา เรียกว่า สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) ชื่อย่อ สม.ม. (มานุษยวิทยา) และชื่อปริญญาภาษาอังกฤษเรียกว่า Master of Arts (Anthropology) ชื่อย่อ M.A. (Anthropology) (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, 2535)

การผลิตบัณฑิตและหลักสูตรการศึกษา

ระดับปริญญาตรีมีลักษณะสาขาวิชา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสังคมวิทยา และกลุ่มมานุษยวิทยา
ระดับปริญญาโท แบ่งเป็น 2 สาขาใหญ่ คือ

1. ปริญญาโททางสังคมวิทยามีแขนงต่าง ๆ ดังนี้
 - 1.1 สังคมวิทยาเมือง
 - 1.2 สังคมวิทยาชนบท
 - 1.3 สังคมวิทยาสาขาการวิจัย
 - 1.4 สังคมวิทยาสาขามานุษยนิเวศและประชากร
2. ปริญญาโททางมานุษยวิทยา มีแขนงต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1 มานุษยวิทยาสังคม
 - 2.2 มานุษยวิทยาภาษาศาสตร์
 - 2.3 มานุษยวิทยากายภาพ
 - 2.4 มานุษยวิทยาโบราณคดี ("โครงสร้างคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา," 2527)

1. การศึกษาในระดับปริญญาโททางสังคมวิทยา

ลักษณะการศึกษาประกอบไปด้วย การบรรยายในชั้นเรียน การอภิปราย การวิเคราะห์ปัญหา การสัมมนา และการทำวิจัย ส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมให้นักศึกษาได้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้นักศึกษาได้รู้จักคิดไตร่ตรองในการเสนอประเด็นและวิเคราะห์ข้อปัญหาโดยอาศัยข้อเท็จจริง เหตุผล และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมทักษะในแง่การทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางวิชาการ ทั้งนี้โดยมีอาจารย์ผู้สอน หรืออาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้แนะแนวอย่างใกล้ชิด

การศึกษาตามหลักสูตรนี้ นักศึกษาจะได้รับอนุมัติปริญญาโทสังคมวิทยาเมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขทุกข้อดังต่อไปนี้

1. สอบไล่วิชาบังคับครบทุกวิชา 18 หน่วยกิต
2. สอบไล่วิชาเลือกครบตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 12 หน่วยกิต
3. มีค่าระดับเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า 3.00
4. สอบภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 1 ภาษา ให้ได้ระดับ P
5. สอบประมวลวิชาได้ระดับ P

6. สอบผ่านวิทยานิพนธ์ 9 หน่วยกิต ตามหัวข้อที่ได้รับอนุมัติ
7. เงื่อนไขอื่น ๆ ให้เป็นไปตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาโท พ.ศ. 2520

โครงสร้างหลักสูตร

1. จำนวนหน่วยกิตรายวิชาเรียน	30 หน่วยกิต
1.1 จำนวนหน่วยกิตวิชาบังคับ	18 หน่วยกิต
1.2 จำนวนหน่วยกิตวิชาเลือก	12 หน่วยกิต
2. จำนวนหน่วยกิตวิทยานิพนธ์	9 หน่วยกิต
รวมหน่วยกิตตลอดหลักสูตร	39 หน่วยกิต

2. การศึกษาในระดับปริญญาโททางมานุษยวิทยา

ลักษณะการศึกษาประกอบไปด้วย การบรรยายในชั้นเรียน การอภิปราย การวิเคราะห์ปัญหา การสัมมนา และการทำงานวิจัย ส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมให้นักศึกษาได้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้นักศึกษาได้รู้จักคิดไตร่ตรองในการเสนอประเด็นและวิเคราะห์ข้อปัญหาโดยอาศัยข้อเท็จจริง เหตุผล และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมทักษะในแง่การทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาทางวิชาการ ทั้งนี้โดยมีอาจารย์ผู้สอน หรืออาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้แนะแนวอย่างใกล้ชิด

ลักษณะองค์ประกอบของหลักสูตร ประกอบด้วย

1. ความรู้ทั่วไปของสาขาวิชามานุษยวิทยา เช่น โบราณคดี ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยากายภาพ และมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม
 2. เน้นความรู้ทางทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม
 3. เน้นความรู้และแนวทางการวิเคราะห์เกี่ยวกับสังคมไทย โดยเฉพาะชุมชนชนบท และชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ชนกลุ่มน้อย
 4. เน้นความรู้ด้านการประยุกต์ใช้ในการวางแผนและแก้ปัญหาสังคมระดับจุลภาค
- ในการศึกษาตามหลักสูตรนี้ นักศึกษาจะได้รับอนุมัติปริญญาโทมานุษยวิทยาเมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อดังต่อไปนี้
1. สอบไล่ได้วิชาบังคับครบทุกวิชา 18 หน่วยกิต
 2. สอบไล่ได้วิชาเลือกครบตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 12 หน่วยกิต
 3. มีค่าระดับเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า 3.00
 4. สอบภาษาอังกฤษให้ได้ระดับ P

5. สอบประมวลวิชาได้ระดับ P
6. สอบผ่านวิทยานิพนธ์ 9 หน่วยกิต ตามหัวข้อที่ได้รับอนุมัติ
7. เงื่อนไขอื่น ๆ ให้เป็นไปตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการ

ศึกษาชั้นปริญญาโท พ.ศ.2528

โครงสร้างหลักสูตร

จำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร 39 หน่วยกิต

1. จำนวนหน่วยกิตรายวิชาเรียน	30 หน่วยกิต
1.1 จำนวนหน่วยกิตวิชาบังคับ 18 หน่วยกิต	
1.2 จำนวนหน่วยกิตวิชาเลือก 12 หน่วยกิต	
2. จำนวนหน่วยกิตวิทยานิพนธ์	<u>9</u> หน่วยกิต

รวมหน่วยกิตตลอดหลักสูตร 39 หน่วยกิต

(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, 2535)